

HVA MED MYRENE?

Aktuelle arbeidsoppgaver og muligheter.

Etter mange oppfordringer offentliggjør vi her en samtale mellom programsekretær Arne Altern og direktør Aasulv Løddesøl om myrenes plass i norsk næringsliv, som ble sendt i «Landbrukshalvtimen» i Norsk Rikskringkasting søndag den 28. februar i år.

A. A.: I dag skal vi snakke om myr. Det er en samtale med direktøren i Det norske myrselskap, dr. agric. Aasulv Løddesøl, og titelen er et spørsmål: *Hva med myrene?*

Aa. L.: Jeg kunne ha lyst til å snu på spørsmålet og selv spørre: *Hva uten myrene?* Den alminnelige oppfatning blant folk er vel helst den at myrene består av sumpige og nærmest uproduktive vidder som bare ligger der som «skamletter» i landskapet. Derimot tror jeg nok at mange er klar over at myrene i sine torvlag gjemmer ting av arkeologisk interesse, og kanskje også at de — rent naturvitenskapelig — er interessante. Men når vi ut fra økonomiske synspunkter skal drøfte myrene, vil jeg straks underbygge det spørsmålet jeg selv stilte med å opplyse at hittil er det dyrka ca. 1,5 mill. dekar myr i Norge siden begynnelsen av forrige århundre, da man begynte å dyrke myr her i landet. Dette utgjør vel 15 % av hele landets dyrka areal. Og tenker vi på alt det torvbrensel som helt siden sagatiden er høstet fra myrene, får avkastningen dimensjoner. Og så har vi torvstrødriften på myrene. Denne er på langt nær så gammel, antakelig bare fra slutten av forrige århundre. Men det er allikevel store masser av torvstrø og torvmuld som er produsert i disse årene. Moltensankingen på myrene må vi heller ikke glemme i denne forbindelse.

A. A.: Dette var altså hva myrene står for. Men før vi går videre kunne det være interessant å høre litt om hvordan myrene dannes?

Aa. L.: Viktige betingelser for myrdannelse er et mildt, fuktig klima og stor markfuktighet. Myrenes torvlag er nemlig av organisk opprinnelse, de består vesentlig av planterester som har hopet seg opp på voksestedet gjennom lange perioder. Når plantematerialet avleires i vann — eller hvor luften ikke slipper til — vil nedbrytingen, som skyldes oksydasjon, forråtnelse o. l. prosesser, gå senere enn opphopningen av plantemasse. Det dannes følgelig nye lag av mer eller mindre uomdannede planterester hvert år. Etter hvert som myrene vokser i høyden, endres imidlertid livsvilkårene for planteveksten, og derved også karakteren og sammensetningen av de plantesamfunn som vokser der. På denne måten får vi forskjellige myrtyper og — i ulike dybder av myrene — forskjellige torvslag. Her spiller en rekke forhold inn, bl. a. klimavekslinger,

topografien og dessuten næringsinnholdet i det vannet som har tilløp til myrene, eller til småtjern og sumper hvor det foregår myrdannelse. I det hele er studiet av myrenes plantesamfunn og torvslag av stor interesse rent naturvitenskapelig, men det har også praktisk betydning.

A. A.: Og begrepet myr — hvordan definerer man det?

Aa. L.: Det er mange definisjoner, eller i hvert fall flere for hver enkelt av de former for utnyttelse som myr og torv er gjenstand for. I Myrselskapet bruker vi en definisjon som ble vedtatt av Det internasjonale jordbunnsselskap i 1937, og som fremdeles gjelder internasjonalt. Den lyder slik:

«Minste tykkelse av torvlaget — uten plantedekke — settes til 20 cm i tørrlagt og til 30 cm i ugrøftet tilstand for at et område skal kunne karakteriseres som myr.»

Jeg vil her tilføye at betegnelsen myr er et arealbegrep, mens torv er et massebegrep. En myr er følgelig et landområde som inneholder torv. Når vi derfor i forbindelse med bruken av myrene — eller torva i myrene — taler om dyrking av myr eller skogreisning på myr, så refererer dette seg til overflaten og myrarealet, mens brenntorv- og torvstrøproduksjonen tar sikte på å nytte de torvmasser som finnes lagret i myrene.

A. A.: Ja, dette var jo nokså begripelig. Men hvor store myrvidder kan det dreie seg om?

Aa. L.: Ifølge Landsskogtakseringen utgjør myrarealet under skoggrensen ca. 21 millioner dekar. I tillegg kommer myrene over skoggrensen. Det foreligger ingen undersøkelser over hvor store disse myrviddene er, men vi vet at nesten halvparten av landets totalareal ligger over tregrensen. Jeg har tidligere anslått myrprosenten i høgfjellet til halvparten av den tilsvarende prosent under skoggrensen. Da får vi at det i høgfjellet finnes ca. 9 mill. dekar myr i tillegg til de 21 mill. dekar som vi har i lavlandet. Vi skulle altså i det hele ha noe slikt som 30 mill. dekar myr her i landet. Dette utgjør en så stor prosent av landets totalareal, nemlig ca. 9 %, at det er all grunn til å ta den såkalte «Myrsaken» alvorlig.

A. A.: Og de arbeidsoppgavene som denne «Myrsaken» har reist, — vil du si litt om dem?

Aa. L.: Helt fra Myrselskapet ble stiftet i 1902 har forsøks-, konsulent- og opplysningsvirksomhet vært sentrale arbeidsoppgaver for selskapet, og slik er det fremdeles. Allerøde i 1907 fikk Myrselskapet sin egen forsøksstasjon i myr dyrking på Mæresmyra i Sparbu. Både der — og på spredte felter rundt om i landet — har det vært drevet og drives en relativt allsidig forsøksvirksomhet. Denne omfatter først og fremst myrkultur,

f. eks. ulike dyrkingsmåter, grøftings-, gjødslings- og kalkingsforsøk og annen jordforbedring som sand- og leirinnblanding i myrjorda. Dessuten drives plantekulturforsøk, altså sorts- og stammeforsøk, beiteforsøk, ulike vekstomløp og en rekke andre til belysning av forskjellige sider ved plantedyrking på myr. Og mellom 40 og 50 forsøksmeldinger om resultatene fra virksomheten er publisert i årenes løp.

A. A.: Dette var altså overflaten, dyrkingen, men det drives vel også forsøk av interesse for torvteknikken?

Aa. L.: Ja, på dette område fikk Myrselskapet sin egen forsøksanstalt i torvbruk på Gårdsmyra, Våler i Solør, i 1917. Her har en rekke spørsmål av interesse for brenntorv- og torvstrøindustrien vært undersøkt, og verdifulle erfaringer er vunnet for det praktiske torvbruk. I årene etter siste krig er det først og fremst forsøk med fremstilling av formbrensel etter fresemetoden, og prøving av nye typer av strøtorvskjæremaskiner og av grøftemaskiner for drengrøfting, som har påkalt størst interesse. Det er også utført forsøk både med kunstig og naturlig tørking av strøtorv. En del av disse forsøkene har forresten vært utført i andre landsdeler, riktignok i beskjeden målestokk. Resultatene offentliggjøres fortrinnsvis i selskapets tidsskrift: «Meddelelser fra Det norske myrselskap».

A. A.: Og så var det konsulentvirksomheten?

Aa. L.: Denne omfatter veiledning og undersøkelser, både når det gjelder bruk av myrene til planteproduksjon, og bruk av torva i myrene til torvbrensel, torvstrø eller torvmuld, eventuelt andre formål. La meg nevne torvbrensel et først, som — særlig under brenselkriser — har stor interesse.

For tiden er det først og fremst i de skogløse kystdistriktene på Vestlandet, i Trøndelag og i Nord-Norge at det drives produksjon av torvbrensel, og da i form av stikktorv. Størrelsen av produksjonen har i de siste årene dreid seg om 800.000 m³ årlig. Dette kvantum tilsvare rundt regnet 320.000 favner skogsved eller 100.000 tonn kull i brennverdi. I penger blir dette atskillige millioner kroner, som torvprodusentene sparer hvert år ved å slippe å kjøpe kull eller ved. Og for landet spares dessuten atskillig valuta.

A. A.: Men så taper vel landet også en del. Blir det ikke på denne måten ødelagt atskillig verdifull mark?

Aa. L.: Det er et vanskelig kapittel du der berører, og som har skaffet oss atskillig hodebry. Myrselskapet tok denne saken opp for alvor i 1935, og i 1936 ble det på selskapets initiativ oppnevnt en departemental jordvernkomité som — i samarbeid med Myrselskapet — undersøkte forholdene i 110 kystherreder fra Rogaland i sør til og med Finnmark i nord, hvor man antok at det foregikk jordødeleggende torvdrift. I årene 1936—1946 la «Jordvernkomitéen» fram resultatene av sitt arbeid i 10 innstillinger. Omfanget av jord-

ødeleggelsen viste seg å være ca. 55.000 dekar ødelagt eller sterkt forringet mark, og den årlige jordødeleggelse var vel 1.000 dekar. I innstillingene er dessuten en rekke forslag til bote- midler fremlagt, jeg nevner bl. a. økt elektrisitetsutbygging, utvidet skogplanting, ordning av beiteforholdene og utvidet opplysnings- og konsulentvirksomhet, anlegg av torvtransportveier, kanaler o. l. for å fremme rasjonell torvdrift. Og — som sluttsten på det hele — et forslag til lov som forbød jordødeleggende torvdrift.

A. A.: Ja, denne loven har jo vært i virksomhet noen år nå. Hvordan har den så virket? Du var jo formann i «Jordvernkomitéen».

Aa. L.: Resultatet ble bl. a. «Lov om vern mot jordødeleggelse», som ble vedtatt i 1949. Loven fastsetter visse minimumsgrenser for hvor meget muld — eller torv — det skal ligge igjen over berggrunnen eller den mineralske undergrunn — etter torvingen. Dermed fikk Myrselskapets konsulenter en viss autoritet i arbeidet med å få rasjonalisert torvdriften, og stoppet avtorving på grunn myr og mark som — hvis torvingen skulle ha fortsatt — ville blitt ødelagt eller sterkt forringet for senere bruk til dyrking, beite- eller skogkultur.

For øvrig vil jeg si at det har gått over all forventning å få stoppet — og/eller begrenset — jordødeleggelsen i de 10 årene som er gått siden loven ble vedtatt. Dette skyldes flere samvirkende faktorer. Først vil jeg nevne elektrisitetsutbyggingen i kystbygdene, og bruk av elektrisk kraft til koking og oppvarming, som har resultert i mindre torvforbruk. Dernest økt forståelse av jordens verdi som produksjonsfaktor. Og her er det at Myrselskapets opplysnings- og konsulentvirksomhet kommer inn i bildet. Våre konsulenter er bl. a. behjelpelig med å planlegge driften på torvmyrene, fortrinnsvis på nye og dype myrer hvor det kan stikkes torv uten å gjøre skade, ja, i mange tilfeller fremme mulighetene for senere utnyttelse. I dette arbeid inngår også driftsrettledning og planlegging av arbeidslinjer, grøfter, avløpskanaler, torvtransportveier til fjerntliggende torvmyrer, og av fellesdrift hvor dette måtte passe. Staten — ved Landbruksdepartementet — har trådt støttende til med bidrag til slike anleggsarbeider.

A. A.: Kan du nevne noen eksempler?

Aa. L.: Ja, gjerne. Siste arbeidsår — 1959 — ble eksempelvis arbeidet med anlegg av en torvtransportvei i Båtsfjord herred, Finnmark, avsluttet, og som staten har ytet 20.000,— kroner til i bidrag. Det har også vært gitt bidrag til avløsning av bruksretter til torvtak for å hindre skadelig torvstikking på annen manns grunn. Jordvernloven gir nemlig adgang til slik avløsning.

A. A.: Så var det torvstrødriften. I de senere år har jo behovet for torvstrø vært stigende. Kan man si at den innenlandske produksjon nå dekker behovet?

Aa. L.: Ja, i hvert fall i gode år for torvstrøproduksjon, slik som

det var siste sommer. Den fabrikkmessige produksjon økte da med ca. 110.000 baller til ca. 415.000 baller, dvs. 35 % i forhold til året før. Da måtte vi nemlig importere en del torvstrø fra Danmark og Sverige. Når import ble tillatt, skyldtes det bl. a. at torvstrøet skulle brukes til fabrikasjon av plantepotter, altså Huminalpotter eller «Jiffy Pots», som de nå kalles, og som eksporteres i store mengder til en rekke land. Siste år ble det f. eks. eksportert 400 millioner slike plantepotter, hvorav halvparten gikk til U.S.A.

A. A.: Ja, det er jo en hel industri som er bygget opp på strøtorva, men torvstrø — og torvmuld — brukes jo til så mange andre ting også, hva er de viktigste for tiden?

Aa. L.: Til strømiddel i fjøs, stall, grise- og hønsehus. I de senere år — med utvidet korndyrking og mange husdyrløse bruk — er riktignok behovet for torvstrø på gårdene gått noe tilbake. Relativt høge torvstrøpriser kan ha medvirket til dette, men fremdeles er torvstrø det mest anerkjente strømiddel som vi har. Men om forbruket som oppsamlingsmiddel for den flytende gjødsel — totalt sett — er gått tilbake, blir til gjengjeld torvstrø og torvmuld nå brukt i langt større utstrekning enn tidligere både i drivhus, gartnerier og i hagebruket, både med og uten innblanding av plantenæringsstoffer. Av produkter som er tilsatt slike stoffer kan nevnes Huminal, Eloson og Tørret hønsegjødsel, som alle består av torvstrø eller torvmuld som en viktig bestanddel.

A. A.: Er det andre ting som nå har særlig interesse når det gjelder produkter fra torvstrøindustrien?

Aa. L.: Jeg må da innskrenke meg til å nevne de viktigste: Lite omdannet kvitmosetorv — altså strøtorv — brukes en del som isolasjonsmiddel, både direkte og i form av plater eller matter. Dessuten må nevnes torvbunter som isolasjon mot telehiving i jernbanelegemet. For tiden bruker Norges Statsbaner — som har gått foran på dette område — ca. 100.000 torvbunter hvert år for å unngå teleskader, og på denne måten redusere vedlikeholdsutgiftene. Utskiftning av fyllmasse er m. a. o. et ledd i arbeidet for å bedre statsbanenes økonomi. Siste år brukte N.S.B. ca. 4,5 millioner kroner til slike arbeider, og man regner med en forrentning på vel 12 % av den kapital som blir investert i arbeidet.

Vegvesenet har også i en viss utstrekning brukt torvbunter i flere år til isolasjon for å eliminere ujevn telehiving på utsatte veistrekninger. Man driver dessuten forsøk for å komme fram til den beste måten å nytte torv på mot teleskader i veiene.

A. A.: Hvilke arbeidsoppgaver er det som er mest aktuelle for dere nå?

Aa. L.: Uten sammenlikning myrundersøkelser, kartlegging og veiledningsvirksomhet med tanke på dyrking av myr. Formålet med dyrkingen kan være utvidelse av eldre bruk

til høvelige bruksstørrelser, reising av nye bruk eller anlegg av kulturbeiter, dessuten myr dyrking i fjell- og setertrakter for å skaffe mer fôr til lavereliggende bygder og myr dyrking i forbindelse med utnyttelse av fjellbeitene.

Myrundersøkelsene tar sikte på å klarlegge hva slags myrtyper og torvslag man har med å gjøre, bestemme omdannelsesgraden, dvs. formoldings- eller fortorvingsgraden av torva i myrene, dessuten myr dybden, dreneringsmuligheter og undergrunnsforhold, og innholdet av de viktigste plantenæringsstoffer, foruten en del andre ting. Derved får man gode holdepunkter om myrenes såkalte «dyrkingsverd», og dessuten et godt grunnlag for planlegging av kanaler og grøfter og andre kulturtiltak i forbindelse med oppdyrkingen.

A. A.: Og hvilke planteslag er det særlig oppdyrkingen tar sikte på?

Aa. L.: Når det gjelder plantevalg og sortvalg, så kan det generelt sies at høy- og fôrvekster passer best, fordi disse ikke behøver å gjennomgå en lang modningsprosess. Det er jo svært ulike klimatiske forhold her i landet, i Sør-Norge kan man f.eks. drive korn dyrking på myr i lavere beliggenhet med godt resultat, mens det i Nord-Norge fortrinnsvis er høy- og fôrvekster som dyrkes på myrene.

A. A.: Så er det jo også mye snakk om skogdyrking på myr?

Aa. L.: Ja, i høy grad, og dette gjelder også skogkultur på næringsfattige myrer. Det er ikke mange år siden at det fortrinnsvis var de såkalte gode, næringsrike myrtypene — som dessuten helst skulle være «tresatte», som ble funnet verdige til skogkultur ved grøfting. Ved å utvide kulturtiltakene til også å omfatte gjødsling og planting, viser det seg at man får god vekst — i hvert fall i en rekke år fremover — også på næringsfattige myrtyper. Riktignok står man ennå mer eller mindre på forsøksstadiet når det gjelder selve gjødslingsspørsmålet, men Det norske skogforsøksvesen har allerede interessante forsøk i gang. Erfaringer fra andre land — kanskje særlig fra Skottland — lover imidlertid godt. Også i vårt eget land har vi hatt — og har — enkelte foregangsmenn og ildsjeler på dette område, og arbeidet som er gjort hittil, ser lovende ut. Det er sannsynlig at vi på dette felt vil få en ganske livlig virksomhet her i landet i årene fremover. Mulighetene — dvs. myrrealene som kan nyttes — er i hvert fall store.

A. A.: Ja, disse store arealene, du har nevnt dem før også. Har vi noen oversikt over hvordan disse betydelige viddene bør nyttes?

Aa. L.: Dessverre vet vi altfor lite om dette ennå til å kunne gi et fullstendig svar, eller stille sikre prognoser. Myrselskapet har imidlertid i en rekke år — i en beskjeden målestokk riktignok — søkt å bringe klarhet over dette ved hjelp av oversiktsmessige myr-

undersøkelser, såkalt myrinventering. Ved myrinventeringen tar man sikte på å klarlegge hvor de forskjellige myrområder finnes, ikke bare fylkesvis — eventuelt herredsvis — slik som ved Landsskogtakseringen — men i terrenget. M. a. o. skal myrinventeringen vise hvor vi har myrene og ikke bare at vi har dem. Videre får man lokalisert større forekomster av brenntorv og strøtorv, og hvor de virkelig store dyrkingsmyrene ligger. Vi søker også å vurdere myrenes «dyrkingsverd», som vi graderer i 5 klasser. «Meget gode dyrkingsmyrer» kommer som nr. 1, og «dårlige dyrkingsmyrer» som nr. 5 i skalaen. Hittil er det foretatt inventering av 123 herreder hvor det er påvist i alt vel 1,4 mill. dekar myr. Av dette areal er 34 % gitt karakteristikken: «Dyrkingverd 3 eller bedre».

Hvis vi nå drister oss til å trekke den slutning at denne prosent-sats er representativ for hele myrarealet under skoggrensen, får vi at $\frac{1}{3}$ eller ca. 7 mill. dekar myr, skulle egne seg godt eller noenlunde bra til dyrking eller skogkultur. Dette gir jo en pekepinn, men heller ikke mer.

A. A.: Og hvordan fordeles dette arealet mellom jord- og skogbruk?

Aa. L.: Det er vanskelig å si noe bestemt om dette, det avhenger av en hel rekke forhold som vi ikke kan ta opp nå. Men det er klart at skogbruket vil komme sterkere inn i bildet når det gjelder skogreisning på snaumyrene enn man regnet med bare for noen få år siden. I alle tilfelle er myrviddene så pass store at det burde ikke by på særlige vanskeligheter med fordelingen. Og så har vi jo de store viddene av såkalte «mindre gode» og «dårlige dyrkingsmyrer» i reserve. Grensene som vi trekker i dag mellom de forskjellige «godhetsklasser» er jo ikke skarpe, og forhåpentlig ikke endelige. Dyrkingsteknikken og vitenskapen har tidligere flyttet vanskeligere grenser enn de som det her er tale om.

A. A.: Kan det tilnærmet sies noe om hva den årlige avkastning av myrene representerer i penger?

Aa. L.: Det måtte i så fall bli nokså skjønnsmessige og runde tall, men jeg kan kanskje antyde hvilken størrelsesorden det dreier seg om. Jeg har regnet nokså meget på dette, og er kommet til at den samlede bruttoavkastning — lavt regnet — kan anslåes til 120 mill. kroner årlig. Med de omlag 300 millioner føreheter som høstes fra de dyrka myrene, utgjør jordbrukets andel ca. 80 % av det beløpet jeg nevnte, mens de andre ca 20 % gjelder skogtilveksten på de myrene som er grøfta for skog, samt avkastningen fra brenntorv- og torvstrøproduksjonen.

A. A.: Og hva med den fremtidige avkastningen av myr- og torvdriften, og hvilke arbeidsmuligheter kan man regne med her?

Aa. L.: Jeg skal vokte meg vel for å nevne tall i denne forbindelse,

de ville bli altfor hypotetiske. Jeg har tidligere, og vil også nå, forme svaret mitt slik:

Overalt hvor det finnes myrer, er det muligheter for utvikling. Dette gjelder i jordbruket ved nydyrking og bureising, og indirekte ved at myrene skaffer råmateriale til forskjellige produkter og driftsmidler som hever avkastningen i jord- og hagebruk. Det gjelder i skogbruket ved at det kan reises ny skog på store myrvidder, og ved at myrenes torvmasser skaffer brensel — og til dels også byggematerialer — som sparer trevirke. Det gjelder også for industrien, som — under brenselkriser — i myrenes torvmasser har en betydelig energikilde, og som derfra kan hente råstoff til en rekke produkter som torvkull, torvtjære og mange biprodukter ellers, som kan få stor beredskapsmessig betydning.

Som arbeidsskapende og arbeidsregulerende faktor har myrene, både økonomisk og sosialt, en særlig oppgave. Omkring 1950 beregnet jeg arbeidsforbruket ved grøfting, nydyrking og skogreising på myr, og ved brenntorv- og torvstrødriften til ca. 1,8 millioner dagsverk årlig. Dette gjaldt både menn, kvinner og mindreårige. Arbeidsforbruket er for tiden noe mindre p. gr. a. økt mekanisering og redusert brenntorvdrift. Men også i dag skaffer myrene beskjefligelse til mange hender som ellers ville være ledige. Dette er et forhold som også fortjener oppmerksomhet.

A. A.: Da Myrselskapet feiret sitt 50-års jubileum for noen år siden, husker jeg at daværende stortingspresident, Natvig Pedersen i sin hilsmingstale fremhevet betydningen av å ha frivillige organisasjoner eller selskaper som arbeidet med det mål for øye å løse ut landets bundne muligheter, for på denne måten å gjøre fedrelandet rikere og større. Når det spesielt gjaldt Jubilanten, så sa han bl. a., jeg siterer:

«Blant disse selskaper inntar kanskje Det norske myrselskap den særstilling at det har valgt seg en av de vanskeligste oppgavene — såvidt jeg kan skjønne — når det gjelder å utløse vårt lands naturherligheter.»

Hva vil du si til dette? Byr oppgavene på særlige vanskeligheter?

Aa. L.: Ja, det koster slit å vinne myras gull. Jeg kan for såvidt sidestille de norske myrene med de danske hedene, som også er vanskelige å vinne for kultur. Jeg vil likevel slutte med å sitere Jeppe Aakjær, som skrev en gang:

«Lad ikke haant om Hedens golde Gave.
Det Land er fattigt, som er idel Have.»